

ТОВМАЧЕНКО
Василь Миколайович,
кандидат хімічних наук, провід. наук.
співроб. ДНСГБ УААН
(м. Київ)

УЧЕНІ ВІДДІЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ НАУК АКАДЕМІЇ НАУК УРСР

У статті йдеться про видатних учених – аграріїв періоду діяльності Відділу сільськогосподарських наук Академії Наук УРСР (1945 - 1956 рр.). Використані архівні матеріали, зокрема Архіву Президії НАНУ – персональні справи вчених, що дало можливість висвітити маловідомі факти з життя вчених.

В статье идет речь о выдающихся ученых – аграриях периода деятельности Отдела Сельскохозяйственных наук Академии Наук УССР (1945 по 1956 гг). Используются архивные материалы, в частности Архива Президиума НАНУ – персональные дела ученых, что дало возможность высветить малоизвестные факты из жизни ученых.

The prominent scientist-agrarians of the period of activity of Department of Agricultural sciences of Academia of Sciences of Ukraine from 1945 to 1956 The archived materials are utilized, in particular the Archive of Presidium of NASU, there are the personal matters of scientists, that gave the opportunity to reflect not popular facts from the scientists' life..

Період 1945 – 1956 рр. в історії розвитку вітчизняної сільськогосподарської науки цікавий, але мало вивчений. Саме в цей період було створено і функціонував Відділ сільськогосподарських наук при Академії Наук УРСР. Згідно з висновками Комісії при АН УРСР, яка займалася питанням організації Відділу, та Постанови Президії Академії [1] до складу Відділу було рекомендовано ввести таких дійсних членів АН УРСР: Лисенка Т.Д., Сапегіна А.О., Поспелова В.П., Соколовського О.Н., Гришка М.М., Душечкіна О.І., Юрьєва В.Я. і таких членів – кореспондентів АН УРСР:

Зверозомб-Зубовського Є.В., Старченка В.Ф., Власюка П.А., Василенка П.М., Погребняка П.С., Свириденка, Модилевського Я.С., Попова М.Г.

До складу Комісії (Голова – акад. Гришко М.М., секретар – Власюк П.А.) входили також: академік О.І. Душечкін, члени-кореспонденти АН УРСР В.Ф. Старченко, Я.В. Ролл, П.С. Погребняк, Л.Й. Рубенчик, О.П. Маркевич.

Мета даної статті – на основі архівних даних відтворити діяльність учених-аграріїв, які займали керівні посади в установах Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР. Життєвий шлях і творчість деяких із них відомі добре (П.А. Власюк, О.Н. Соколовський, В.Я. Юр'єв), інших – в меншій мірі. Нами досліджено матеріали Архіву Президії НАН України, Інституту архівознавства та ЦДАВО України, що дозволило відтворити деякі нові сторони їхньої діяльності.

Власюк Петро Антипович (3.02.1905 – 18.03.1980) – видатний учений

в галузі фізіології рослин, агрохімії і ґрунтознавства. Народився [2] в с. Чемериському (нині Черкаська обл.) в селянській сім'ї. Навчався в Уманській агрошколі, згодом в 1923 –1926 рр. в Уманському сільськогосподарському інституті та Ленінградському агрохімічному інституті. З 1928 р. працює в Уманському сільськогосподарському інституті – асистент, доцент, а з 1931 року – професор. У 1937 йому присуджено науковий ступінь кандидата сільськогосподарських наук

без захисту дисертації. У 1939 р. обрано членом-кореспондентом АН УРСР і зараховано в Інститут ботаніки АН УРСР. У 1946 р. він захистив дисертацію на ступінь доктора сільсько-господарських наук.

На протязі всієї своєї наукової діяльності П.А. Власюк завжди був тісно пов'язаний із виробництвом у розробці питань хімізації агротехніки для виробництва буряків та інших овочевих культур. При його участі розроблені теоретичні основи виробництва мікроелементів для підвищення врожайності

сільськогосподарських культур, обґрунтовані теорія і практика використання мічених атомів тощо.

У 1948 його обрано дійсним членом АН УРСР і академіком ВАСГНІЛ. З 1956 р. він директор Інституту фізіології рослин АН УРСР, професор і завідувач кафедри ґрунтознавства Київського університету, зав. кафедри агрохімії Української сільськогосподарської академії. З 1948 до 1956 рр. Власюк П.А. – Голова Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР, в 1956 р. його обрано Президентом Української сільськогосподарської академії.

П.А. Власюком опубліковано більше 800 наукових і науково-популярних робіт, із них біля 40 монографій із питань агрохімії, фізіології рослин та ґрунтознавства. Під його керівництвом підготовлено більше 30 докторів та 140 кандидатів наук.

П.А. Власюк нагороджений орденами та медалями, йому присвоєно звання Заслуженого діяча науки УРСР.

Гришко Микола Миколайович (6.01.1901-3.01.1964) – ботанік, академік

(1939). Народився в Полтаві. Закінчив Полтавський (1925) і Київський (1926) сільськогосподарські інститути. У 1939 – 44 рр. – директор Інституту ботаніки АН України, у 1944-58 рр. – Ботанічного Саду АН України. У 1945-48 рр. – голова Відділу сільськогосподарських наук АН України.

Наукові праці стосуються генетики, селекції, інтродукції та акліматизації рослин. Розробив методи регулювання статі й виведення нових сортів конопель (ОСО-72). Його ім'я присвоєно Національному Ботанічному Саду України [4].

Наводимо цитати з характеристики на «Директора Ботанического Сада АН УССР, действительного члена АН УССР Николая Николаевича Гришко» [3]».

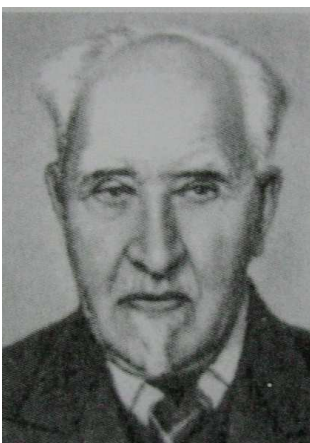
«... Н.Н. Гришко является крупным ученым в области генетики и селекции, работает в области разрешения проблемы сексуальных форм у растений и методики селекции растений, ... является заведующим кафедрой

генетики и селекции Киевского Госуниверситета, Председателем Отделения сельскохозяйственных наук АН УССР и Председателем ВНИТО по сельскому хозяйству УССР. За выдающиеся успехи в области генетики и селекции конопли в 1936 году Н.Н. Гришко награжден орденом Ленина. В период Великой Отечественной войны Н.Н. Гришко работал директором Башкирской Государственной Селекционной станции Наркомзема СССР, а по возвращении в г. Киев – директором Ботанического Сада и с февраля 1945 года членом Президиума АН УССР.

...За период научно-педагогической деятельности действительный член АН УССР Н.Н. Гришко снискал себе большую славу и известность не только в Советском Союзе, но и за границей. Его учебник по генетике с.-х. растений является выдающимся трудом, который используется во многих сельскохозяйственных ВУЗ'ах Украины. ... Являясь крупным специалистом по сельскому хозяйству, Н.Н. Гришко, как член Президиума АН УССР, постоянно консультирует научно-экспериментальную базу АН УССР и оказывает помощь в восстановлении городского хозяйства гор. Киева, сельского хозяйства УССР».

Характеристика підписана Головою Відділення біологічних наук акад. Третьяковим Д.К. та Вченим секретарем Відділення П.А. Власюком 8 березня 1946 року, а вже в 1948 р. після славнозвісної Серпневої Сесії ВАСГНІЛ М.М. Гришка було піддано нищівній критиці за «вейсманістсько-морганістські» погляди в науці, за згадуваний підручник у т.ч., і звільнено з посади Голови Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР.

Душечкін Олександр Іванович (13.УШ 1874 – 8.1У 1956) – агрохімік і

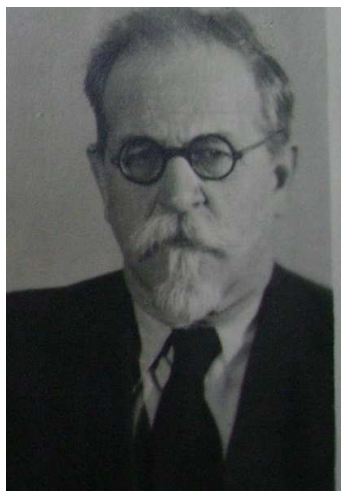
фізіолог рослин, академік (1945). Народився в селі Опеченський Рядок (тепер Новгородська область, Росія). Закінчив Петербурзький Університет (1897). З 1923 року – завідувач кафедри Київського сільськогосподарського інституту, у 1946 -53 рр. – директор Інституту фізіології рослин АН України. Наукові дослідження присвячено вивченню форм і динаміки поживних речовин ґрунту та їх

впливу на врожай. Заслужений діяч України (1949) [4].

У характеристиці наукової діяльності професора Душечкіна О.І., яку дала йому Вчена Рада Київського сільськогосподарського інституту [3], говориться: «Особливе значіння для агрономічної науки мають роботи професора Душечкіна О.І. по вивченню біологічного вбирання поживних речовин в ґрунті. Значна кількість праць цього напрямку присвячена питанням вбирання фосфорної кислоти та азоту, а також вивченню динамічних речовин. Зазначені роботи, поруч з важливими теоретичним значенням їх, дали можливість сільськогосподарському виробництву встановити шляхи ефективного правильного використання добрив.

...Важливе теоретичне, а також практичне значіння мають роботи професора Душечкіна О.І., присвячені питанням вбирання поживних речовин рослинами на різних фазах їх росту та різних умов культури. Особливо повно питання вбирання поживних речовин висвітлені роботами професора Душечкіна щодо цукрового буряка. Ці роботи дали можливість виробництву розробити низку практичних заходів, пов'язаних з системою удобрення для ряду культур і, зокрема, під цукровий буряк. ...Професор Душечкін О.І. є основоположник кафедри агрономічної хімії Київського Сільськогосподарського Інституту, ...підготував до 2000 спеціалістів сільського господарства вищої кваліфікації».

Зверозомб-Зубовський Євгеній Миколайович (3. III. 1890 – 21. IV. 1967) [2].

Ентомолог, член-кореспондент АН УРСР з 1939 року. Народився в Києві. Закінчив Київський університет у 1916 році. З 1923 року завідував станцією захисту рослин у Києві і відділом ентомології Київської сільськогосподарської станції. Був головним ентомологом управління «Союз сахар». У 1939 – 1945 рр. працював в Інституті зоології АН УРСР, у 1946 – 1956 рр. – в Інституті ентомології і фітопатології АН

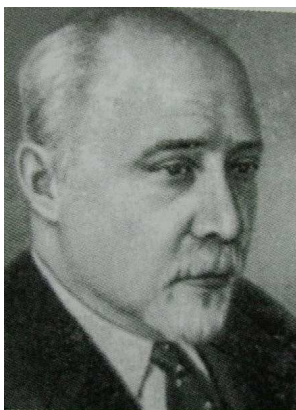
УРСР (у 1949 – 1950 – директор, 1950 – 1956 – завідувач лабораторії екології).

Основні наукові праці присвячені вивченню ентомофауни України і півдня Росії. Автор фундаментальних обзорів з біології амбарних шкідників, шкідників цукрового буряку і шкідливих гризунів. Один із організаторів служби захисту рослин в РССР. Віце-президент Всесоюзного товариства ентомологів з 1947 до 1967 рр.

Завжди мав значні науково-громадські навантаження. Так, у власній автобіографії [3] пише: «...по общественной линии разновременно нес обязанности: Члена Редакционного Комитета журнала «Вестник Русской Прикладной Энтомологии» (Киев, 1914-15), члена Президиума и Секретаря с[ельсько]-х[озьяйственной] секции Осоавиаохима (Киев, 1925-29), члена Киевского горсовета (1924-25), члена Пост[оянного] Бюро Всеукраинского и Всесоюзных Энтомо-фитопат. Съездов, члена-корреспондента Украинского Комитета Охраны Памятников Природы (Харьков, 1927-29 гг.), члена Совета Отдела Энтомологии (Ленинград, 1927-30);

Члена Оргкомитета IV-го Всесоюзного Съезда Зоологов, Анатомов и Гистологов и Товарища-Председателя Секции Прикладной Зоологии последнего (Киев, 1930 г.); состоял членом Научно-технического Совета Сахарной промышленности; членом Пленума ЦБ ИТС Сахарников и членом Оргбюро ВНИТО Сахарной Промышленности; с 1913 г. состоит действительным членом Государственного Русского Энтомологического Общества (Ленинград); членом секции защиты растений Академии Сельскохозяйственных Наук, членом научных советов Институты Свекловичного полеводства и каучуконосов».

Ісаченко Борис Лаврентійович (14.VI 1871–17.XI. 1948) – мікробіолог,

академік (1945). Народився у Петербурзі. Закінчив Петербурзький університет (1895). У 1917-30 рр. – директор Ботанічного саду АН СРСР, у 1933 – 48 рр. – Інституту мікробіології АН України. Наукові праці стосуються загальної сільськогосподарської техніки, геології моря, мікробіології. Розробив метод швидкого визначення схожості насіння. Показав, що діяльність

мікроорганізмів впливає на природу водоймищ. Академік АН СРСР (1946).

Наводимо деякі факти з автобіографії академіка за даними архіву Президії АН УРСР [3].

«...Среднее образование получил в гимназии г. Николаева, которую окончил в 1891 году. Высшее – в СПб Университете по естественному отделению физико-математического факультета, который окончил в 1895 г. с дипломом 1-й степени. За представленное сочинение «О паразитных грибах Херсонской губернии и «К-гистологии *Pholita aurea*» получил от Университета премию в «Память 1-го Съезда естествоиспытателей и врачей». По сдаче магистерских экзаменов получил от Харьковского университета степень магистра за сочинение «О бактериях Северного Ледовитого океана», а от Российской Академии Наук за это сочинение – премию имени К. Бера. Степень доктора биологических наук получил от Академии Наук СССР за совокупность исследований о геологической роли микроорганизмов.

По окончании СПб Университета был оставлен при нем для приготовления к профессорской деятельности. ... С 1900 года по 1930 год совмещал работу в Университете с работой в СПб Ботаническом Саду (переименованном в 1918 г. главный Ботанический Сад, а затем Сад Академии Наук)...

...С 1937 научный сотрудник Института Микробиологии Академии наук СССР и вскоре, в том же 1937 г. назначен его директором...

...Принимал активное участие в экспедициях: в Арктике в 1906, 1927, 1930 и 1933 гг., по исследованию Черного и Азовского морей в 1926 г; по исследованию озер Кулунды 1931–1932 гг. ... Число напечатанных исследований и статей – около 200 наименований. 1944 г.».

Погребняк Петро Степанович (10.VII.1900 – 25.VII.1976) – учений у галузі лісництва і ґрунтознавства, академік (1948, чл.-кор. 1945), віце-президент АН УРСР (1948-52 рр.). Народився у с. Волохів Яр (тепер Харківської обл.). Закінчив Харківський сільськогосподарський інститут.

У 1945 -56 рр. – директор Інституту лісу АН УРСР, у 1957 – 60 рр. – зав. відділом Ботанічного Саду АН України, з 1965 – зав. відділом Сектора географії АН України.

Наукові праці присвячені екології рослин, лісовій типології, лісовому ґрунтознавству, мікробіології лісових ґрунтів, лісовій гідрології, залісенню пісків.

Ось що пише Петро Степанович у власній біографії [3]: «Научную деятельность начал еще на студенческой скамье, с 1923 г. был лаборантом, аспирантом и ассистентом при кафедре общего лесоводства Харьковского сельскохозяйственного Института. ... Свою аспирантскую работу я защитил в 1928 году на совместном заседании трех кафедр с.-х. института: Общего лесоводства, Почвоведения и Ботаники ...

Начиная с 1926 г., принимал участие, а с 1928 г. возглавлял экспедиционные исследования лесов УССР ...

Будучи избран на кафедру Общего лесоводства Киевского Лесотехнического института, переехал в Киев в марте 1933 г. С этого времени мне удалось создать свою научную школу, представленную ныне крупными работниками лесной науки и производства.

... После войны работал на основной работе в Академии наук УССР. В феврале 1945 г. был избран ее членом-корреспондентом. С марта того же года работал в должности ученого секретаря Президиума АН УССР, с августа того же года уполномоченным АН во Львове. В декабре 1945 назначен директором вновь образованного Института Леса АН УССР; в этой должности работал до июля 1956 г.

В июне 1948 г. был избран действительным членом АН УССР, а в декабре 1948 – вице-президентом и председателем Совета по изучению производительных сил АН УССР.

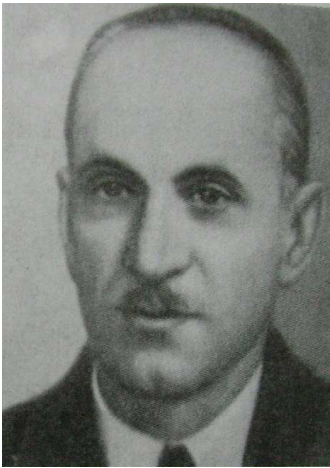
... Несколько десятков моих работ имеют оригинальное значение для развития теории лесоводства, почвоведения, экологии растений и других смежных наук.

... Последние годы посвящаю разработке ... новых отраслей физической географии – геохимии ландшафтов и охране природы от нарушения химического ее состава и режима.

14 мая 1970 г».

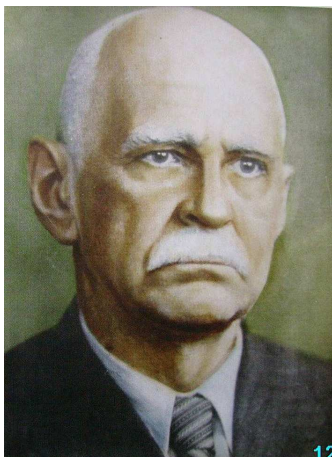
Поспелов Володимир Петрович (23.III.1872 – II.1949) – видатний

учений, директор Інституту ентомології та фітопатології, дійсний член Академії наук УРСР. Народився у м. Богородицьку колишньої Тульської губернії. У 1906 р. закінчив фізико-математичний факультет Московського університету і почав працювати асистентом кафедри зоології та ентомології у Московському сільськогосподарському інституті (далі Сільськогосподарська Академія імені Тімірязєва). У 1904

р. засновує в Києві перший у Росії заклад з боротьби із шкідниками сільського господарства – Київську ентомологічну станцію. Згодом виникає ціла мережа таких станцій у південній та середній Росії і набуває подальшого розвитку за радянських часів. В.П. Поспеловим проведено ряд досліджень, результати яких мають велике значення, і наразі він один з перших почав розробляти біологічний метод боротьби із шкідниками за допомогою їх паразитів. Широко відома його велика монографія про бурякового довгоносика, він заснував перший у країні спеціальний журнал «Ентомологічний вісник», організував Товариство діячів прикладної ентомології, ініціював два перших з'їзди з питань захисту рослин.

Соколовський Олексій Никанорович (14.III.1884–25.IV.1959) – видатний

учений ґрунтознавець, академік (1944). Народився в містечку Велика Бурімка Золотоноського повіту Полтавської губернії. Закінчив Київський університет та сільськогосподарське відділення Московського сільськогосподарського інституту.

Одночасно з К. Гедройцем відкрив новий напрямок у вивченні ґрунту – визначення ролі ґрунтових колоїдів у поглинальній здатності ґрунту. З іменем О.Н. Соколовського пов'язані також інші напрямки у розвитку ґрунтознавства, у т.ч. закономірності дії вапна на ґрунт, ґрунтової структури і глибини оранки. Особливу роль у родючості ґрунту він відводив «стражу плодороддя» кальцію. Соколовський не тільки визначний теоретик, а і організатор ґрунтознавчої науки. З 1924 р. він керівник науково-дослідної кафедри (з 1931 р. Український науково-дослідний інститут) ґрунтознавства при Наркомосвіти УРСР.

У подальшому О.Н. Соколовський заснував науково-дослідну лабораторію при АН УРСР, потім на її базі був створений науково-дослідний інститут ґрунтознавства, який наразі носить його ім'я.

Олексій Никанорович - фундатор Української школи ґрунтознавців, відомої також під назвою «Харківська», визначний педагог і організатор Вищої сільськогосподарської освіти та підготовки кадрів ґрунтознавців.

Старченко Василь Федорович (20.ІІІ 1904 – 17. VII 1948) – агрохімік,

член-кореспондент АН УРСР (1945). Народився в селі Темрюк (тепер Старченкове Донецької обл.). Закінчив Київський сільськогосподарський інститут (1929). У 1934 – 38 рр. – директор Миронівської дослідно-селекційної станції, з 1938 – заступник Голови Раднаркому України.

Наукові дослідження присвячено розробці наукових основ агротехніки й селекції, питанням підвищення врожайності сільськогосподарських культур.

В.Ф. Старченко вдало поєднував роботу на керівній державній посаді (Заступник Голови Ради Народних Комісарів, відповідальний за сільськогосподарську галузь) з науковою діяльністю. Наведемо деякі цитати з Подання Народного Комісара земельних справ до Академії наук у зв'язку з обранням В.Ф.Старченка членом – кореспондентом АН УРСР.

«...Закінчивши аспірантуру при Українському науково-дослідному інституті цукрової промисловості, маючи глибоку наукову підготовку в галузі

агро-біології та агро-хімії ...Старченко В.Ф. на протязі 1934 по 1938 роки керував одною з видатних науково-дослідних установ на Україні – Миронівською селекційною дослідною станцією. Як науковий керівник цієї станції В.Ф. Старченко виявив велику наукову ерудицію в питаннях побудови правильної сівозміни в зоні бурякосіяння УРСР, виходячи з глибокого розуміння основних біологічних властивостей сільськогосподарських культур.

... Будучи всебічно освіченим науковим робітником – агрономом, ... маючи безпосередній досвід теоретичної та науково-експериментальної роботи Василь Федорович... в своїй діяльності на посту Голови Ради Народних Комісарів УРСР виявив себе як один з видатних організаторів виробництва ... Велику роботу проводить Василь Федорович Старченко по відбудові сільського господарства і відродженню наукових установ і дослідних станцій на Україні. ».

На жаль, В.Ф.Старченко рано пішов із життя (1948).

Тюленев Микола Олександрович (17.IV 1889 – 12.XII 1969).–

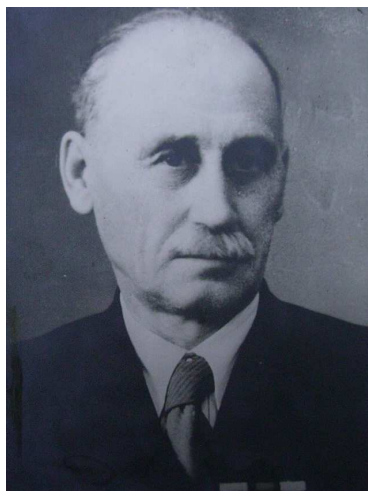

агромеліоратор, член –кореспондент АН УРСР (з 1948). Народився в селі Ганнівка (тепер Дніпропетровської обл.). Закінчив Київський політехнічний інститут (1911 р.). З 1932 р. працював в Українському науково-дослідному інституті гідротехніки і меліорації. Брав участь в організації дослідних болотних установ України, особисто заснував Казаровецьку лучну та Сагайдацьку зрошувальну дослідні станції і Сульське

дослідне болотне поле, Рудня-Радовельську болотну дослідну станцію. Його роботи на останній покладено в основу освоєння боліт України. М.О. Тюленев брав участь у всіх меліоративних проектах, безпосередньо працював над проблемами Українського Полісся та Великого Дніпра. Розробив агротехніку вирощування цукрових буряків та багатьох інших культур на осушених торфо-болотних ґрунтах. Автор майже 200 наукових і науково-виробничих праць із проблем освоєння осушуваних боліт та заплавлених земель, агротехніки зернових і кормових культур на цих землях, редактор та член редакційної колегії низки

сільськогосподарських видань. Підготував численні кадри агрономів, агро меліораторів для сільського господарства.

Юр'єв Василь Якович (20.II 1879 – 8.II 1962) видатний учений, агроном-

селекціонер, академік (1945). З 1944 р. – директор Харківської сільськогосподарської дослідної станції, з 1946 – Українського науково-дослідного інституту рослинництва, селекції і генетики.

Життєвому і науково-творчому шляху присвячено немало публікацій, у тому числі спогади його учнів [5].

Приведемо витримки з автобіографії [3]

В.Я. Юр'єва.

«Родился в селе Ивановская Вирга Нижне-Ломовского уезда Пензенской губернии. Отец был дворянин, умер в 1902 году, служил в уездном земстве, в казначействе, управляющим небольших имений. Семья была из матери и 7 человек детей. Мать умерла в 1889 г. Братья и сестры рано начали зарабатывать средства существования службой и другими работами. ...

Учился и окончил Нижне -Ломовское городское 4-х классное училище в 1882 г., Мариинское среднее земледельческое училище в 1899 году и Ново-Александрыйский сельскохозяйственный институт в 1905 г., получил звание ученого агронома. В 1935 г. постановлением Квалификационной Комиссии при ВАСХНИЛ утвержден в ученой степени доктора сельскохозяйственных наук и звании действительного члена научно-исследовательских учреждений, ныне профессора..» 12 февраля 1945 г. избран действительным членом Академии Наук УССР. В 1949 г. присвоено звание Заслуженного деятеля науки.

... Осенью 1901 г. за участие в студенческой забастовке был уволен из Института, куда вернулся только в 1903 г., т.к. был призван в старую армию и уволен в запас в 1903 г. прапорщиком запаса. Ни в каких партиях не состоял. В 1903-1905 вел нелегальные кружки с учащимися, принимал участие в издании и распространении листовок и др. нелегальных изданий. В февральской и

октябрьской революциях активного участия не принимал. В гражданской войне не участвовал, ...был мобилизован и пробыл в действующей армии с 1914 г. по декабрь 1917 г. Последний воинский чин – поручик.

Чтобы жить и учиться начал работать с 15 лет. Чернорабочим, репетитором, издателем лекций, землемером, статистиком, почвоведом. По окончании Института поступил в Нижне-Ломовское уездное земство агрономом, где пробыл с февраля 1905 по декабрь 1909 г. В Пензенской губернии я был первым земским агрономом и всю работу начал с самого начала. 16 декабря 1909 поступил на Харьковскую селекционную станцию, где работаю до настоящего времени, исключая период эвакуации во время войны 1941 – 1944 гг. Харьковская станция в 1909 году только что основана как одна из первых в России, пришлось учиться и вести селекционную работу. Результатом продолжительной и настойчивой работы были выведенные мною и районированные селекционные сорта по оз[имой] пшенице-4, яровой пшенице-4, ячменю-5, овсу-1, кукурузе-2, занявшие свыше миллиона га. Мною разработан ряд методов и приемов селекции, улучшивших работу. В 1940 г. вышло первое издание курса селекции и семеноводства под моей редакцией. Это был первый курс селекции. Имею свыше 60 печатных работ. С 1937 г. заведую кафедрой селекции Харьковского с[ельско]-х[озийственного] института. С 1946 директор Института Генетики и селекции АН УССР».

Додамо, що Юр'єв В.Я. мав численні громадські доручення та урядові нагороди – ордени та медалі.

Автор має намір продовжити життєпис інших учених–діячів Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР.

Список використаної літератури

1. ЦДАВО України. – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Спр. 3148. – Арк. 154.
2. Інститут архівознавства НБУВ ім. В.І. Вернадського. – Ф. 63. – Оп. 2. – Спр. 55. – Арк. 1-3.
3. Персональні справи академіків і членів-кореспондентів Академії наук України. – Архів Президії НАНУ.

4. *Національна Академія Наук України: Персональний склад. 1918-2003.* – К.: Фенікс, 2003. – 3000 с.

5. *Харківський науковий центр з селекції сільськогосподарських культур: історія та сьогодення / ДНСГБ. Ін-т рослинництва ім. В.Я. Юр'єва УАН; В.А.Вергунов, В.П. Петренкова, В.М. Ожерельєва.* – Х: Магда «LTD», 2007. – 160 с.